

ПОНЯТТЯ І КОНЦЕПТ. КРИТЕРІЇ РОЗРІЗНЕННЯ

Христина Януш

Аспірант,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (УКРАЇНА)
76025, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57
e-mail: kristinayanush@hotmail.com

UDC: 81'373

ABSTRACT

Khrystyna Yanush. *Notion and Concept. Criteria of Distinction.*

The article considers the basic approaches to the definition of the terms „concept“ and “notion”. An attempt to set the distinguishing features of the indicated terms is undertaken, to set their role in the processes of mastering, comprehension and expression of knowledge about surrounding reality. Taking into account information of etymologic dictionaries of the German language, the list of the primary meanings of lexemes is set «notion» and «concept», and also the specific of word usage is traced not only on the base of German but also English, Ukrainian and Russian. Polemic round these yet did not find two terms the logical completion, in fact as concept is a thought category which is not added direct empiric supervision, it gives enormous space for subsequent various interpretation of this term.

Key words: concept, notion, term, etymology, diachronically research.

В статті розглядаються основні підходи до визначення термінів «поняття» і «концепт». Здійснюється спроба встановити відмінні особливості зазначених термінів, щоб визначити їх роль в процесах засвоєння, осмислення і вираження знань про навколишню дійсність. Враховуючи дані етимологічних словників німецької мови, встановлюється список первинних значень лексеми «концепт», а також прослідковується специфіка слововживання не тільки на базі німецького, але й англійського, українського та російського узусів.

Ключові слова: концепт, поняття, термін, етимологія, діахронічне дослідження.

Обов'язковою передумовою для будь-якого дослідження є наявність послідовного, логічного, вичерпного і несуперечливого тлумачення ключових понять. Але саме ці базові терміни стали каменем спотикання, фактично «яблуком розбрату» для багатьох науковців, які працюють у сфері концептології, когнітивної лінгвістики та етнолінгвістики. На сьогоднішній день існує багато праць, присвячених дослідженню проблеми концепту. Можна навіть говорити про «концептивну експансію» лінгвістики [20, с. 46]. Тому ми не вважаємо за потрібне детально зупинятись на вивченні даної проблеми, а спробуємо дослідити інший аспект цього явища, а саме спільні і відмінні риси між самим концептом і поняттям. Ця тема є не менш актуальною, адже враховуючи поліаспектність і термінологічну амбівалентність цих двох термінів, виникла певна невпорядкованість у послуговуванні ними. В лінгвістиці сформувалось дві полярні точки зору з приводу цього питання. Одні дослідники вважають, що ці терміни є синонімами і ототожнюють їх значення (Н.Ю. Шведова, М.В. Нікітін, А.П. Бабушкін, А.О. Худяков), інші розмежовують їх (П. Абеляр, Й.А. Стернін, В.І. Карасик, Г.Г. Слишкін, В.А. Маслова та інші). Якщо ж уважно дослідити праці цих вчених, то помітним є той факт, що питанню розрізненню термінів «концепт» і «поняття» приділяється незначна увага. Частотнішими є спроби науковців знайти однозначне визначення терміну «концепт», дослідити його структуру та характерні особливості, а також співставити терміни «концепт» і «значення». Тому метою нашої статті є визначення спільних і відмінних рис термінів «поняття» і «концепт». Об'єкт дослідження – сфера послуговування і розуміння зазначених термінів у лінгвістиці. Предметом дослідження виступають категоріальні відмінності термінів «поняття» і «концепт».

Але перш ніж заглибитись в нетрі термінологічного лабіринту доцільним, на нашу думку, буде короткий етимологічний екскурсу. Дехто вважає, що слово концепт є калькою від латинського *conceptus* і перекладають його як «поняття». В науковій літературі ці два слова також інколи вживаються як синоніми. Але насправді в латинській мові форма *conceptus* – є дієприкметником і означає «зачатий». А слово *conceptaculum* означало «вмістилище, сховище». Що стосується вихідного дієслова *concipio*, то воно означало «збирати, містити». Сучасне значення слова «концепт як поняття» не зовсім відповідає тим смислам, якими воно в той час наділялося. Тому в середньовічних філософів слово *conceptus* вживалось як дієприкметник зі значенням «зачатий», а не іменник із значенням «поняття» [9].

В англійських сучасних словниках слову *concept* притаманні такі значення, як поняття, ідея, загальне уявлення, концепція. До другої половини XIX століття воно практично не вживалось. В.З. Дем'янков наводить такий приклад: «У Шекспіра основа *concept* зустрічається лиш один раз, і то в складі деривата зі значенням «плодовитий», пов'язаний із зачаттям: *Ensear thy fertile and conceptious womb, / Let it no more bring out ingrateful man!* (W.Shakespeare, *Timon of Athens*)». [там же] Проте не завжди можна перекласти англійське слово *concept* за допомогою українських «поняття» чи «концепт». Наприклад: «*He would begin to understand some of the concepts I wanted to communicate to him (John Wyndham (1903-1969), Chocky), he couldn't quite get the concept, It is a concept he cannot grasp*» [там же].

Якщо ж розглянути німецький узус, то можемо побачити, що слово *Konzept* означає план, конспект, начерк, план, програма. Наприклад: *j-m das Konzept verderben* – зіпсувати комусь справу, порушити чиїсь плани; *j-n aus dem Konzept bringen* – збити з толку; *das raßt ihm nicht in sein Konzept* – це йому не підходить, це його не влаштовує. Схожі значення зустрічаємо і у відомих класиків, наприклад: «*Sie hatte mein Konzept der poetischen Epistel vor sich hingezogen und las es halb laut, gar hold und anmutig (J.W.Goethe (1749-1832), Aus meinem Leben)*».

У значенні «концепт, поняття» цей термін почали вживати активно під впливом англійської мови лише з 1960-их років. Спочатку він був лиш модним терміном і вживався як синонім до слова *Begriff*. Проте з часом набув певної своєрідності [9]. «У сучасному розумінні слово *Konzept* часто означає не просто «поняття», а лиш попереднє, уривчасте, незавершене, іноді туманне, тільки відносно справедливе, ціннісне і несуперечливе уявлення про світ» [там же].

Що стосується розмежування термінів «концепт» і «поняття» у російсько- і україномовному просторах, то тут також спостерігається різнобій думок. Так А.П. Бабушкін говорить про тотожність цих термінів. Окрім того він вважає, що один із них (а саме, поняття) практично витіснене із наукового обігу: «сьогодні мовознавство майже не оперує терміном «поняття» в його класичному значенні і надає перевагу розмовам про мисленнєві конструкції, які називаються концептами» [2, с. 14]. Ю.С. Степанов вважає, що концепт і поняття – явища одного порядку. «Концепт можна визначити як поняття, але поняття розширене в результаті всієї сучасної наукової ситуації» [21, с. 33].

Ми вважаємо, що ці терміни насправді дещо схожі, але не тотожні. Передусім вони є термінами різних наук. Так «поняття без такого розширення – це предмет наукової логіки, опис найбільш загальних і суттєвих ознак предмета». [там же] А концепт є терміном математичної логіки, культурології, лінгвістики. Поняття – це одиниця семантичного простору логосфери, елемент упорядкованої сукупності значень конкретної мови.

Ю.А. Корнєєва висловила думку про те, що концепти відрізняються від поняття складністю структури і ступенем їх суб'єктивного значення для кожної окремої людини [16, с. 251].

М.Ф. Алефіренко дотримується думки, що однією із найголовніших властивостей концепту є його амбівалентна структура [1, с.156]. А поняттю притаманна моноаспектна будова. Він вважає, що поняття – це набір необхідних і достатніх суттєвих ознак, які відповідають вимогам істини і позбавлені будь-якого емоційно-оцінкового змісту за рахунок його абстрагування від нашого предметно-чуттєво досвіду [1, с. 152].

На думку В.І. Карасика культурний концепт – це багатовимірне смислове утворення, в якому виділяються ціннісна, образна і поняттєва сторони [12, с. 91]. Образна сторона концепта – це релевантні ознаки практичного значення [12, с. 107]. Сюди належать усі мож-

ліві емпіричні знання про певні предмети, явища, події тощо, а саме зорові, слухові, нюхові, смакові, тактильні характеристики. Під поняттєвою стороною ми розуміємо мовну фіксацію концепту, дефініцію, певне позначення, а також його порівняння з іншими концептами, адже вони ніколи не існують ізольовано один від одного. Проте найважливішою, і фактично визначальною, для виділення концепту як такого, є його ціннісна сторона. «Концепт повинен поєднувати в собі предметну і символічну образність. Висловлювати ціннісно-оцінковий сенс» [1, с. 154]. Але для того, щоб стати концептом, чуттєвий образ предмета повинен також наповнитись «подієвим» сенсом, бо концепт – це також і подія [там же].

Але що ж таке поняття? Наведемо декілька дефініцій цього терміна.

В класичному розумінні цього терміна під поняттям розуміють утворення, в якому узагальнюються дані досвіду.

Поняттям називається форма мислення, яка відтворює предмети і явища в їхніх істотних ознаках [11].

Поняття – це така форма мислення, яка відображає предмети і явища у вигляді сукупності їх суттєвих ознак [14].

Поняття як форма (вид) думки, або як мисленнєве утворення, є результатом узагальнення предметів деякого класу і мисленого виділення самого класу за певною сукупністю загальних для предметів цього класу — і сукупність відмінних для них — ознак [5, с. 91]. Якісна відмінність поняття від інших форм абстракцій полягає в необразному (в сенсі наочності) відображенні [5, с. 7].

Поняття – це форма мислення, яка відображає предмети в їх загальних та істотних ознаках [23].

Поняття – це думка, яка вказуванням на певну ознаку виділяє з універсуму й узагальнює в клас предмети, яким притаманна ця ознака [24, с.35].

Поняття – це форма мислення, в якій відображаються суттєві ознаки одноелементного класу чи класу однорідних предметів [7, с. 28] Під суттєвими ознаками О.Д. Гетьманова розуміє такі, кожна із яких, взята окремо, є необхідною, а всі разом є достатніми, щоб з їхньою допомогою можна було відрізнити (виділити) даний предмет від усіх інших і об'єднати однорідні предмети в один клас. [там же]

На думку М.І. Кондакова поняття – це цілісна сукупність суджень про якийсь об'єкт, ядром якої є судження, які відображають суттєві ознаки об'єкта [15, с. 271].

Хоча ці визначення дещо відрізняються, в одному вони все ж є дуже схожими. Об'єднуючою, спільною ознакою є те, що у кожному в них є вказівка на «істотну, суттєву, загальну для певного класу» ознаку поняття, що нехарактерне для концепту. Поняття – це загальне відображення предметів і явищ в нашій свідомості. Поняття є мисленнєвою категорією і реалізується у слові. А концепт – «це вся сукупність мовних і немовних засобів, які прямо чи опосередковано ілюструють, уточнюють і розвивають його зміст» [12, с. 91]. Тобто слово є мовною оболонкою поняття.

Таким чином слово і поняття є нерозривними. Якщо не існуватиме мовної вербалізації поняття, то значить і саме поняття як таке не існуватиме, чого не можемо сказати про концепт. Адже словесна номінація не є обов'язковою умовою його існування. Проте єдність поняття і слова не означає їх повного збігу. У різних національних мовах одне і те ж поняття виражається різними словами. Але і в одній мові слово і поняття нерідко не збігаються, адже не всяке поняття виражається одним словом. Багато понять виражаються сукупністю слів. Також не всяке слово виражає поняття, наприклад, вигуки, які виражають, але не називають різні почуття і спонукання.

Якщо ж концепт не має прямого мовного вираження, то це зовсім не означає, що його не існує. Не слід забувати, що він є категорією мислення, а воно, як відомо, відбувається без обов'язкового звернення до мовних засобів. На думку З.Д. Попової і Й.А. Стерніна інструментом мислення є універсальний предметний код [19, с. 40]. Вони стверджують, що концептосфера невербальна, вона існує в свідомості на основі універсального предметного коду автономно і не залежить від мовних засобів її об'єктивації [19, с. 42]. Людина може описати концепт словесно, не називаючи його. На допомогу часто приходять і оказіональні мовні засоби. Окрім того вони можуть бути описані дослідниками, науковцями в словесній формі. З цього приводу В.І. Карасик пише, що концепти можуть існувати і виконувати свої мисленнєві функції, не знаходячи свого вираження в мові і в комунікації.

Якщо ж ми детальніше зупинимось на проблемі вербалізації концепту, то тут стикаємось іще з однією його особливістю. У процесі мислення концепт, так би мовити, відкриває нам лиш один аспект, «повертається різними сторонами, актуалізуючи в процесі мисленнєвої діяльності різні ознаки і їх сукупності» [19, с. 79]. Тобто мовне вираження може знаходити як концепт загалом (наприклад ґрунтовне теоретичне дослідження), так і його частинка, ті ознаки, які є релевантними для мовця в конкретній ситуації. Концепт в цьому плані направлений на охоплення сенсу, який породжується в конкретній мовленнєвій ситуації. О.О. Григор'єв наводить такий приклад: «Якщо порівняти поняття з рівним горінням, яке відповідно до сили своєї потужності освітлює якусь частину дійсності, то концепт можна охарактеризувати як спалах, блискавку, яка на хвилю освітлює і вириває із навколишньої темряви шматочок дійсності, що схожий на розмите голографічне зображення» [8, с.50].

З.Д. Попова і Й.А. Стернін у книзі «Когнітивна лінгвістика» дають своє визначення терміну концепт. «Концепт – це дискретне ментальне утворення, яке є базовою одиницею мисленнєвого коду людини, що володіє відносно впорядкованою внутрішньою структурою і є результатом пізнавальної (когнітивної) діяльності особистості і суспільства і яке несе комплексну, енциклопедичну інформацію про предмет та явище, що відображається, про інтерпретацію цієї інформації суспільною свідомістю і ставлення суспільної свідомості до даного явища чи предмету» [19, с. 34]. В наведеному тлумаченні відсутні згадки про етнокультурну специфіку і ціннісну складову концепту, які, на думку авторів, є неов'язковими. Адже є багато побутових концептів, яким не притаманна етнокультурна специфіка. Також часові і просторові концепти не володіють ціннісною складовою [19, с. 35].

За твердженням В.В. Колесова концепт – це синтезуюче лінгвоментальне утворення, яке в методологічному плані прийшло на зміну уявленню (образу), поняттю і значенню і яке включає їх в себе в редукованому вигляді і є своєрідним «гіперонімом» до них [13]. Виходячи із даного визначення, ми чітко бачимо, що автор розмежовує терміни «концепт» і «поняття». Більше того, він вважає концепт терміном «вищої інстанції», який поглинув інші, увібравши в себе деякі їхні ознаки (від образу – метафоричність і емотивність, від значення – включення його імені в лексичну систему мови, а від поняття – дискурсивність представлення смислу) [6, с.14]. Це пояснюється тим, що концепт є гетерогенним і характеризується великою кількістю ознак.

На думку В.З. Дем'янкова концепти і поняття мають іще одну принципову відмінність, а саме – спосіб утворення. «Поняття – це те, про що люди домовляються, їх люди конструюють для того, щоб мати «спільну мову» при обговоренні проблем; концепти ж існують самі по собі, їх люди реконструюють з тією чи іншою мірою (не)впевненості» [10, с.616].

Справді, процес формування поняття є досить складним і поліаспектним. До головних прийомів формування понять належать: аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення. Аналіз і синтез — це процес мисленого чи фактичного розкладання цілого на складові та утворення цілого з його частин. Порівняння – встановлення подібності або розбіжності предметів за суттєвими чи несуттєвими ознаками. Абстрагування – виділення в предметі певних суттєвих ознак – при цьому увага від несуттєвих відвертається. Узагальнення – розумове об'єднання окремих предметів у певне поняття [17].

Концепти ж існують самі по собі, і описувати їх чи просто оперувати ними означає із більшою чи меншою приблизністю їх реконструювати. Денотат термінів «концепт» і «поняття» інколи можуть збігатися. Це трапляється при спробі реконструкції значення терміну «концепт». В такому випадку відбувається спроба реконструювати «концепт концепту». Після такої реконструкції можна говорити про поняття концепту, тобто про вживання цього терміну в заздалегідь домовленому значенні [10, с. 617].

Ми вже говорили про «істотні, суттєві» ознаки, які є характерними для поняття. Проте слід іще зазначити, що поняття прагне до вичерпної повноти визначення і опису предмета. Якщо існує одне поняття, то, відповідно, існує і система понять, яка повинна бути ієрархічно впорядкованою. На відміну від такої системності, концепт є одиничним в тому плані, що в кожній конкретній ситуації реалізується лиш якась одна із його сторін. Концепт схоплює, проте не фіксує, адже він направлений на розуміння, а не на пізнання [8, с.52]. Поняття розкриває саму суть якогось явища, чи предмету, а концепт лиш стосується їх. Тому на думку О.О. Григор'єва концепт живе в стихії «мовлення, що звучить», а поняття локалізує

ване в системі взаємопов'язаних понять. Незважаючи на те, що ряд думок, висловлених автором нам здаються доволі цікавими і цілком обгрунтованими, ми не можемо погодитись із твердженням про те, що концепт ««живе» в людському мовленні, що звучить» («звучащей человеческой речи»). Автор зосереджує увагу на акустичних аспектах мовлення, відкидаючи той беззаперечний, на нашу думку, факт, що концепти можуть існувати, не маючи чіткого мовного оформлення. «Концепт розриває зашкарублу оболонку поняття, виводячи його на простір звучання живого людського голосу, переводячи його із абстрактної всезагальності мови в конкретність мовного потоку, що містить в своїй плинній одиничності стаціонарність всезагального» [8, с.57]. На нашу думку, порівняння абстрактності поняття із «зашкарублістю» і ототожнення концепту із процесом мовлення є не зовсім адекватним. Адже концепт існує не тільки в мові і в мовленні, це, за твердженням А. Вежбицької, «об'єкт зі світу "Ідеальне", яке має ім'я та відображає культурно зумовлені уявлення людини про світ "Дійсне"» [4, с.18]. Про ідеальну сторону концепту йдеться і у визначенні цього терміну А.П. Бабушкіним: «Концепт – це цілісний ідеальний зміст різного ступеня яскравості і чіткості, в якому так чи інакше відображаються знання людини про факти матеріального і духовного буття» [3, с.47].

Окрім того поняття є нормативним, а концепт – варіативним. Враховуючи це, можна говорити про статичність поняття і динамічність концепту.

«Зміна терміну «поняття» як набору суттєвих ознак на термін «концепт» – не просто термінологічна заміна: концепт – це завжди знання, ... а це означає, що він відображає не просто суттєві ознаки об'єкта, а всі ті, які в певному мовному колективі заповнюються знаннями про сутності» [22, с.96].

Висновки. Таким чином, найбільш загальним, на нашу думку, є термін «концепт». Якщо ж у його структурі відділити ціннісну, емоційну і чуттєво-образну частини, залишивши найбільш суттєві ознаки, тим самим прагнучи до його емпіризації, то матимемо справу із поняттям, із якого, в свою чергу, може сформуватися термін. Це пояснюється тим, що наука прагне до точності і однозначності у висловлюваннях, тлумаченнях і формулюваннях. Уточнення найменувань — справа не тільки природна, а й необхідна, воно сприяє виробленню сучаснішої термінології. Під терміном розуміють слово або словосполучення, яке точно і однозначно визначає чітко окреслене спеціальне поняття будь-якої галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо і його співвідношення з іншими поняттями в межах спеціальної сфери. Тобто, відбувається перехід від найбільш абстрактного до максимуму точного (концепт – поняття – термін).

Коли концепт набуває відносної стійкості у плані смислової вираженості і певних умовних меж, тоді він ніби кристалізується, переходячи в «стан» поняття. Звичайно ж, неможливо однозначно провести демаркаційну лінію і чітко розмежувати такі терміни як концепт і поняття. Адже за певних умов концепти можуть трансформуватись в поняття і навпаки. Так, Birke «береза» у свідомості німця та бук у свідомості росіянина – просто поняття, а от берёза для росіянина та Buche «бук» для німця – це уже концепти.

На думку З.Д. Попової. і Й.А. Стерніна концепти виникають у свідомості людини в результаті її діяльності, досвіду, осягнення світу, соціалізації і складаються із її безпосереднього чуттєвого досвіду (сприймання навколишнього світу за допомогою органів чуттів), із предметної діяльності людини, мисленнєвих операцій із вже існуючими у її свідомості концептами, із мовного знання, а також шляхом усвідомленого пізнання мовних одиниць [18, с.51].

Поняття є раціонально-логічним феноменом, очевидно, загальнолюдської значущості, а концепт – асоціативним, він відображає специфіку етнокультурного збагнення певного фрагмента світу.

На відміну від концепту, який увібрав у себе емоційну, експресивну, оцінкову характеристики, поняття базується на суттєвих, істотних ознаках об'єкту, предмета чи явища. Воно прагне до об'єктивності, намагаючись усунути будь-яку суб'єктивність, яка притаманна концепту.

Поняття має моноаспектну будову, концепт володіє амбівалентною структурою, поєднуючи в собі ціннісну, образну і поняттєву сторони.

Концепт перебуває в суб'єктно-особистісному вимірі, а поняття – в безособистісно-об'єктивуючому.

Концепт є «процедурою означування», поняття – оперування стійкими значеннями [8, с.57].

Поняття – статичне, концепт динамічний. Іншими словами поняття є нормативним, а концепт – варіативним. Поняття конструюють, концепт – реконструюють.

Незаперечним є той факт, що будь-яка картина світу, незалежно від її властивостей, основних рис, призначення і т.д., певним чином моделює світ. Це є однією із найважливіших рис, що об'єднує наукову і мовну картини світу. Але вони є результатом діяльності різних суб'єктів. Коли йдеться про наукову картину світу, то безперечним є той факт, що її створили і надалі доповнюють та удосконалюють вчені та науковці, а мовка картина світу є наслідком діяльності пересічних носіїв мови. Остання є значно ширшою, а наївна, наукова, концептуальна та інші картини світу лиш входять до її складу, певним чином взаємодіючи, впливаючи одна на одну і формуючи таким чином цілісне уявлення людини про світ.

Спільними ознаки мовної і наукової картин світу є те, що вони обидві відображають дійсність, формуються на основі мови в загальній свідомості, а вже потім фактично "насаджуються" кожній окремій людині і закріплюються в індивідуальному розумінні і свідомості кожного носія мови. Проте ряд наведених у статті відмінних ознак не дозволяє ототожнити ці дві картини світу, наполягаючи на їх принциповій відмінності.

Полеміка навколо цих двох термінів іще не знайшла свого логічного завершення, адже оскільки мова і концепт є складними категоріями, які не завжди піддаються безпосередньому емпіричному спостереженню, то це дає величезний простір для подальшого різноманітного тлумачення цих термінів, що в свою чергу є джерелом для продовження гарячих дискусій навколо термінологічної доцільності і вичерпності понять картина світу, мовна картина світу, наївна картина світу та наукова картина світу. Наша термінологічна розвідка не претендує на повну вичерпність, проте є корисним внеском для кращого розуміння і систематизації знань стосовно досліджуваних понять в лінгвістичному і культурологічному аспектах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алефиренко Н. Ф. Лингвокультурология. Ценностно-смысловое пространство языка: учебное пособие / Н. Ф. Алефиренко. – Москва: Флинта, 2010. – 288с.
2. Бабушкин А. П. Концептуальные типы значений / А. П. Бабушкин // Контрастивные исследования лексики и фразеологии русского языка. – Воронеж, 1996.
3. Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка, их личностная и национальная специфика / А. П. Бабушкин. – Воронеж 1997. – 330с.
4. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков. Пер. с англ. / А. Вежбицкая. – М.: Школа «ЯРК», 1999. – 780с.
5. Войшвилло Е. К. Понятие как форма мышления / Е. К. Войшвилло. – Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1989. – 239с.
6. Воркачев С. Г. Любовь как лингвокультурный концепт / С. Г. Воркачев. – Москва: Гнозис, 2007. – 284с.
7. Гетьманова А. Д. Учебник по логике. 2-е изд. / А. Д. Гетьманова. – Москва: ВЛАДОС, 1995. – 303с.
8. Григорьев А. А. Культурологический смысл концепта: Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук: Специальность 24.00.01 «История и теория культуры» / А. А. Григорьев. – Москва, 2003. – 158с.
9. Демьянков В. З. Понятие и концепт в художественной литературе и научном языке [Электронный ресурс] / В. З. Демьянков // Вопр. филологии. – 2001. – №1. – С. 35-47. Режим доступа: <http://www.infolex.ru/Concept.html>
10. Демьянков В. З. Термин «концепт» как элемент терминологической культуры / В. З. Демьянков // Язык как материя смысла: Сборник статей в честь академика Н. Ю. Шведовой / Отв. ред. М. В. Ляпон. – Москва: Издательский центр «Азбуковник», 2007. – С. 606–622.
11. Жеребкін В. Є. Логіка : підручник [Електронний ресурс] / В. Є. Жеребкін. – Київ : Знання, 2008. – 255 с. Режим доступу: <http://pidruchniki.ws/15970122/logika/ponyattya>.

12. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. / В. И. Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477с.
13. Колесов В. В. Философия русского слова / В. В. Колесов. – СПб.: ЮНА, 2002. – 448с.
14. Конверський А. Є. Логіка [Електронний ресурс] / А. Є. Конверський. – Київ: Четверта хвиля, 1998. – 272 с. Режим доступу: <http://pidruchniki.ws/17761214/logika/ponyattya>.
15. Кондаков Н. И. Введение в логику / Н. И. Кондаков – Москва: Наука, 1967. – 467с.
16. Корнеева А. Ю. О становлении когнитивной лингвистики как самостоятельной научной дисциплины / А. Ю. Корнеева // Русское слово в мировой культуре. Материалы X Конгресса МАПРЯЛ, т. 1, 2003. С.250–255.
17. Логіка: навчально-методичний посібник / [В. В. Бурега, Я. І. Пасько, В. В. Білецький, М. Є. Савенкова]. – Донецьк: ДонДДУ, 2004. – 75с.
18. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика: Учебное пособие / В. А. Маслова. – Мн.: Тетрасистемс, 2008.
19. Попова З.Д. Когнитивная лингвистика / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – Москва: АСТ: Восток–Запад, 2010. – 314с.
20. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько. – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 332с.
21. Степанов Ю. С. Концепты. Тонкая пленка цивилизации / Ю. С. Степанов. – Москва: Языки славянских культур, 2007. – 248с.
22. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В. Н. Телия – Москва: Языки русской культуры, 1996. – 288с.
23. Тофтул М. Г. Логіка: Посібник [Електронний ресурс] / М. Г. Тофтул. — Київ: Академія, 2002. Режим доступу: <http://readbookz.com/book/184/6492.html>.
24. Хоменко І. В. Логіка: теорія та практика: Підручник / І. В. Хоменко. — Київ: Центр учбової літератури, 2010. — 400 с.